

КОСТЕЛ УСПІННЯ ПРЕСВЯТОЇ ДІВИ МАРІЇ В УМАНІ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ У 1967–2023 РОКАХ

Тетяна Кузнець

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
Умань, Україна
ORCID: 0000-0002-9282-110X

Юлія Присяжнюк

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
Умань, Україна

THE ASSUMPTION OF THE VIRGIN MARY CHURCH IN UMAN: FEATURES OF FUNCTIONING IN 1967–2023

Abstract: The Assumption of the Virgin Mary Church in Uman has a long history, yet its source base requires further supplementation. The article aims to systematize information on the use of the church after its restoration to the present day, contributing to the understanding of the possibility of its definitive return to the Roman Catholic community in Uman. In preparing the article, the authors adhered to the principles of historicism, objectivity, and pluralism. Conclusions: the material collected and systematized in the article provides insights into the unique use of the Assumption Church building during the Soviet era and the period of Ukraine's independence, enriching its history and aiding in understanding the situation of its return to the Catholics of Uman.

Keywords: Uman, Uman Church, Uman Art Gallery, religious community, Roman Catholics in Uman, Uman Local History Museum.

Окрасою центральної частини міста Умань є велична будівля римо-католицького костелу, будівництво якого розпочалося 1780 р. на місці давнішої костельної споруди. Тоді був закладений фундамент, а будівництво відновлено на початку 1820 р. і тривало до 1826 р., коли 15 липня відбулось урочисте посвячення на вшанування пам'яті Внебовзяття (Успіння) Пресвятої Діви Марії. Костел діяв до 1934 року, коли з нього зняли хрести і розібрали дві вежі. У 1936 р. будівлю костелу передано Уманському краєзнавчому музеєві, а після звільнення Умані від німецько-нацистських загарбників її використовували як склад. У 1967 році вона була реконструйована і в ній створена Уманська картинна галерея.

Тобто костел було перетворено на центр культурно-мистецького життя, яке висвітлювалось на сторінках місцевої газети “Уманська зоря”. Систематизація публікацій газети сприяє формуванню уявлення про використання будівлі костелу, коли сакральне життя в ньому було замінено на мистецько-виставкове. З 1974 по травень 2021 року на сторінках “Уманської зорі” було вміщено 79 заміток про костел/картинну галерею.

Нова сторінка в історії Уманського костелу розпочата в 1960-ті роки. Громадський діяч і поет Дмитро Калюжний повідомляв, що у 1962 р. колишній вихованець Уманської гімназії, професор, доктор Генрік Орлось приїхав з Варшави до Києва для читання лекцій та започаткування фахового спілкування. По завершенні завдань свого відрядження він висловив своїм київським колегам бажання відвідати Умань і можливо поспілкуватися з шкільними друзями. Поїздка до Умані відбулася і професор, виступаючи в Уманському тоді сільськогосподарському інституті, зустрів свою знайому – Надію Віталіївну Суровцову. Вона тоді на громадських засадах працювала в Уманському краєзнавчому музеї. Разом з Надією Суровцовою професор Орлось побував в історичних місцях Умані, зокрема оглянув і будівлю костелу, що використовувалась як складське приміщення. Спільно з музейними працівниками він обговорив план реставрації костелу. Справа виглядала довготривалою і не простою, але був аналогічний досвід литовців, які у Віленській катедрі відкрили картинну галерею, галерею мистецтв¹.

Ініціатива реставрації костелу виходила від Надії Суровцової, яка активізувала громадськість міста та мистецькі сили в Україні та за її межами. Вона заручилась підтримкою заступника Голови Ради Міністрів УРСР, видатного державного та громадського діяча, історика, академіка НАН України Петра Тимофійовича Тронька і шукала однодумців до цієї важливої справи. Підтримка надходила і з Польщі: професор Варшавського університету Станіслав Піткевич, колишній мешканець Умані, за проханням Н. Суровцової, звернувся до автора виданих у Польщі спогадів про уманський період життя Августа Іванського і той підтвердив оригінальність скульптури Ципріана Годабського та високу мистецьку вартість картини і скульптури, що знаходились в костелі. Він засвідчив це письмово і завірені в установленому порядку свідчення надіслав до Уманського краєзнавчого музею. Це істотно вплинуло на просування справи про необхідність реставрації костелу.

Створене 21 грудня 1966 р. Українське товариство охорони пам'яток історії та культури відкрило своє відділення і в Умані. Головою Уманського відділення було обрано Надію Суровцову. Це зміцнювало позицію ініціативної групи щодо реставрації будівлі костелу. Почався збір коштів,

¹ Д. Калюжний, *Осередок нашої культури*, “Уманська зоря” 1990, 15 грудня.

до чого долучилося і Міністерство культури УРСР. Активно запрацювали міські органи влади та управління, співробітники Уманського краєзнавчого музею, краєзнавці Григорій Храбан, Микола Комарницький, підтримували громадську ініціативу уродженці Умані письменники Микола Бажан та Юрій Смолич. І у 1967 р. було розпочато реставрацію будівлі костелу, яка у роки війни була занедбана, а у повоєнні роки там були розміщені склади Уманського змішторгу.

Перша директорка Уманської картинної галереї Зоя Юхимівна Жиліна згадувала, що реставраційні роботи були проблемними:

Реставраційні роботи виконували майстри київських наукових майстерень (директор В. Д. Кулик). Своє вміння з любов'ю в кожний куточок вкладали ліпщики В. І. Діденко, А. І. Рак, муляри і штукатурки Олександра і Роберт Харитонові, В. Поліщук, М. Карандевич та ін. Контроль за реставрацією і велику допомогу надавали архітектори: Блажівський (м. Київ), Ренькас (м. Черкаси), Клименко (м. Умань), начальник виробничого управління Дубовицький.

Реставрувати було важко. Не вистачало майстрів, будівельних матеріалів, бо кожну тунну цементу, мармурової крихти, фарбу треба було автомашинами доставляти з Києва. Нелегко було вирішувати питання водопостачання, подачі тепла, каналізації. Активну допомогу у виконанні цих робіт надавали уманські керівники різних організацій: А. С. Степанюк (подача електроенергії), М. І. Лавленцев (ПМК-5), І. М. Кирітов, І. Р. Довгань, П. Т. Давиденко (реконструкція котельні). Не відмовив у проханні міжколгоспбуд, виділивши компресор для робіт по водопостачанню і каналізації².

Контроль за термінами виконання робіт здійснювали секретар Уманського міському партії В. І. Бурий та голова міськвиконкому А. І. Колосков, так як було заплановано усі роботи завершити до 10 березня 1974 р. (30-ї річниці звільнення Умані від німецько-нацистських окупантів).

Міськрайонна газета “Уманська зоря” від 15 березня 1974 р. повідомляла про урочистості з нагоди відкриття 10 березня у відреставрованій будівлі Уманського костелу обласної картинної галереї. О 12-ій годині 10 березня 1974 р. сотні уманців та гостей міста привітала, відкриваючи урочистості, секретар міському партії З. Г. Воронецька. Слово було надане учаснику визволення Умані, виконробу Київських реставраційних майстерень А. Є. Мироненку і він привітав уманців з такою подією та подякував усім, хто долучився до реставрації костельної будівлі. Символічний ключ він передав директорці картинної галереї З. Ю. Жиліній, яка сказала: “Трудящі нашого міста і району одержали чудовий подарунок. Ми зможемо переглядати роботи визначних майстрів нашої багатонаціо-

² З. Ю. Жиліна, П. Добринська, *Картинній галереї бути*, “Уманська зоря” 1991, 7 травня.

нальної Батьківщини”³. Почесна місія перерізання стрічки перед входом до приміщення, як символ його відкриття, була виконана начальником Черкаського обласного управління культури Б. Г. Біликом. Першою в галереї експонувалась виставка “Земля і люди”, надана дирекцією всесоюзних художніх виставок. Останній розділ виставки був присвячений 30-річчю визволення Черкащини від німецько-нацистських загарбників.

Художній фонд картинної галереї формувався поступово, але виставкова діяльність була досить інтенсивною: досягнуті домовленості з Третьяковською картинною галереєю в Москві, київськими музеями, московською спілкою художників та відділом виставок Міністерства культури держави про надання виставкового матеріалу і експозиції змінювались кожні 2–3 місяці. Директорка картинної галереї З. Ю. Жиліна повідомляла, що за перший рік “картинну галерею відвідало 170 000 осіб... З 10 березня 1974 по 10 березня 1975 року в залі картинної галереї експонувалося 8 виставок творів образотворчого мистецтва, які представляли Спілки художників УРСР і СРСР”⁴.

Поступово формувалися виставки з фондів Уманського краєзнавчого музею. Так, у травні-червні 1976 р. в картинній галереї експонувалась виставка художніх творів радянського періоду з фондів музею: близько ста робіт різних видів та жанрів мистецтва. “Більшість з них передана музею для картинної галереї Міністерством культури та Спілкою художників України. Значна частина з них – подарунки самих авторів, майстрів пензля і різця – Миколи Барсамова з Феодосії, Бориса Піаніди, доцента Київського художнього інституту, наших земляків Галини Петрашевич, Дмитра Головка та багатьох інших”⁵. У 1976 р. в картинній галереї з фондів краєзнавчого музею вперше відкрито новий відділ “Образотворче мистецтво XVIII–XIX століть”, у якому представлені твори італійських художників Дж. Боццуолі, копія з оригіналу Рафаеля Санті *Мадонна з щигликом*, полотно знаменитого фламандського портретиста Антоніо Ван Дейка, Франсуа Буше та ін.⁶. Декоративно-прикладне мистецтво у відділі представляли чудові фарфорові сервізи Міклашевського заводу (Чернігівська губернія, XIX ст.), Веджвуд (Англія), китайські блюда, ваза та інкрустація перламутром по дереву японських майстрів, меблі XIX ст. у стилі класицизму з елементами бароко та скульптура малих форм.

Влаштовувались в Уманській картинній галереї і персональні виставки з декоративно-прикладного мистецтва. У 1977 р. майстер народної

³ Г. Ігнат'єва, *Картинну галерею відкрито. Культурне життя міста і району*, “Уманська зоря” 1974, 15 березня.

⁴ З. Жиліна, *Виховуємо почуття прекрасного*, “Уманська зоря” 1975, 12 березня.

⁵ М. Сухина, *Виставка фондів*, “Уманська зоря” 1976, 5 червня.

⁶ М. Сухина, *Незвичайне в звичайному. Нова експозиція в картинній галереї*, “Уманська зоря” 1976, 1 вересня.

творчості з Одеси Нінель Котлярова представила свої вироби з безформених гілок, коріння, пир'я, морських ракушок, вати, паперу, кукурудзяних листків, тканини, вовни, канату, кокосового горіха та інших підручних матеріалів⁷.

За перше п'ятиріччя функціонування Уманської картинної галереї її фондову колекцію склали 1500 експонатів. За п'ять років було проведено 46 виставок, експозиції яких переглянули майже 980 000 осіб⁸. З нагоди п'ятиріччя діяльності була влаштована оригінальна виставка: демонстраційна зала умовно розділена на дві частини – всесвітньовідоме мистецтво та твори сучасників. Праворуч були розміщені твори живопису – 39 виконаних унікальним способом репродукцій Рафаеля, Рембрандта, Рубенса, Ренуара, Ван Дейка, Ван Гога, Пікассо, а також скульптура, вироби з бронзи, фарфору минулих століть, які довгий час знаходились у фондах Уманського краєзнавчого музею. Поряд – витвори народних умільців Уманщини: вишиті сорочки, рушники. А ліворуч експонувались полотна сучасників, присвячені Другій Світовій війні. Таке сусідство експонатів не було ознакою еkleктики, а за задумом організаторів виставки, мало на меті порівняння емоційного заряду від перегляду мистецтва минулих епох і сучасності⁹.

У 1980–1981 роках найцікавішими були виставки робіт декоративно-ужиткового мистецтва. У жовтні 1980 р. експонувались твори групи художників з Черкас – тканні гобелени, карбування, зразки розпису тканин. Родзинкою виставки були ворсові та гладкотканні гобелени подружжя Галини та Леоніда Касьяненків, гобелени Ольги Шелобаєвої, художні вироби з металу Юрія Чернова¹⁰. А наприкінці квітня 1981 року відбулось урочисте відкриття першої виставки творів майстрів Уманщини. Експозиція виставки складалася з двох розділів: у першому представлені вироби традиційних народних промислів Уманщини – гончарства та ткацтва, а в другому – сучасні твори майстрів-любителів – килимарство, розписи, вишивання, різьблення по дереву. Найбільше увагу відвідувачів виставки привертала вироби гончарів села Громи (біля трьох десятків найменувань в асортименті) та вироби ткачів села Косенівка. Експонувалось і машинне вишивання та вишивання набивною гладдю¹¹. Популярною у вересневі дні 1981 р. була персональна виставка графічних творів харківського художника Юрія Старостенка, зокрема серія пастельних робіт *Монголія і монголи*, серія графічних робіт *По Єгипту*, графічні серії

⁷ З. Жиліна, *У світі краси. В залах картинної галереї, "Уманська зоря" 1977, 9 квітня.*

⁸ В. Козицька, *Завітайте, перегляньте, "Уманська зоря" 1979, 1 червня.*

⁹ Там само.

¹⁰ М. Мельниченко, *Наші гості – художники з Черкас, "Уманська зоря" 1980, 29 жовтня.*

¹¹ Т. Попова, *Народна творчість Уманщини, "Уманська зоря" 1981, 1 травня.*

Золоте кільце, Таллін, гравюри *Міста – столиці* тощо¹². А влітку 1982 р. галерея запросила відвідувачів на персональну виставку самодіяльної художниці з Івано-Франківщини Марії Козаченко. Експозицію склали 40 живописних та графічних творів на теми народного побуту, фольклору, історії¹³.

У 1982 р. в Уманській картинній галереї звучала органна музика. На концертах Вадима та Ганни Ніколаєвих звучали твори німецького композитора та органіста Йоганна Себастьяна Баха та угорського композитора і піаніста Ференца Ліста. Передісторія концертів була такою: музична школа придбала електроорган, але не використовувала його. А коли 1 жовтня 1971 р. Уманське музичне училище переходило у новий навчальний корпус, то на новосілля йому був подарований інструмент. Але і там електроорган не використовувався. Тоді за справу взявся молодий викладач Вадим Ніколаєв, який, навчаючись в Одеській консерваторії, захоплювався органною музикою. Так орган встановили в просторому приміщенні колишнього костелу¹⁴.

У 1984–1985 роках експозиції виставок склали твори декоративно-ужиткового мистецтва. “Український рушничок” називалася виставка з 78 виробів – рушників, декоративних панно, килимів, серветок, виготовлених майстром народної творчості Вірою Роїк. У лютому 1984 р. майстриня демонструвала стильові особливості та техніку вишивки різних етнографічних регіонів України. Уродженку полтавського міста Лубни доля завела до кримського Сімферополя і Віра Сергіївна Роїк досконало вивчила і майстерно передавала регіональні особливості вишивки. Її роботи експонувалися на 85 вітчизняних та зарубіжних виставках¹⁵. Сорокаріччю Перемоги була присвячена виставка майстрів Черкаської організації Спілки художників УРСР, що відкрилася в Уманській картинній галереї наприкінці квітня 1985 року. В експозиції були представлені декоративні та скульптурні композиції з дерева, металу, кераміки, створені руками майстрів І. Фізера, М. Теліженка, О. Щепак, І. Лавриненка, О. Костогриза, А. Недосько, М. Чуруканова, М. Титаренка, П. Волощука, гобелени Т. Капустіної, В. Раєнко, Т. Сосуліної, Є. Мисюрової, О. Шалабасвої, декоративні розписи на папері і тканині Т. Гордової, Т. Богалики¹⁶. Тоді ж, навесні 1985 р. була влаштована п’ята виставка творів самодіяльних художників, народних умільців та фотографів-любителів Уманщини. Її учасниками були 26 авторів – живописців, графіків, скульпторів,

¹² Т. Попова, *Графіка художника інтернаціоналіста*, “Уманська зоря” 1981, 3 жовтня.

¹³ Т. Попова, *Обдарованість*, “Уманська зоря” 1982, 14 липня.

¹⁴ М. Мельниченко, *Година класичної музики*, “Уманська зоря” 1982, 31 грудня.

¹⁵ Т. Попова, *Український рушник*, “Уманська зоря” 1984, 29 лютого.

¹⁶ Т. Попова, *Композиції, гобелени, вишивки...*, “Уманська зоря” 1985, 2 березня.

майстрів декоративно-прикладного мистецтва, фотолюбителів. Провідною темою виставки було звеличення ратного подвигу народу¹⁷.

Окрім виставкової роботи, співробітники картинної галереї займалися пошуковою та науковою роботою. Наприклад, Лариса Цимбровська у 1987 р. підготувала наукову розвідку про волокитинську порцеляну. В фондах Уманської картинної галереї експонувалась колекція посуду Волокитинського заводу, відомого як завод Міклашевського. Біля села Волокитине Глухівського повіту було знайдене велике родовище білої глини, яка відзначалася білизною, пластичністю, в'язкістю, вогнетривкістю і це стало вирішальним для влаштування місцевим поміщиком Андрієм Міклашевським виробництва порцелянових виробів. Порцелянова мануфактура в маєтку А. Міклашевського працювала у 1839–1861 роках і випускала посуд, свічники, порцелянові люстри, рамки для дзеркал тощо. Виробництво відрізнялося від інших створенням малої порцелянової пластики. Вироби волокитинської порцелянової мануфактури нагороджувались золотими та срібними медалями, продавались за кордон, осідали у приватних колекціях¹⁸. Довідку про італійського художника Джузеппе Беццуолі (1784–1855 рр.) підготував Ігор Фірман¹⁹. Беццуолі – великий герой романтичного живопису з 1807 р. працював у Флорентійській академії мистецтв, у 1813–1820 рр. жив у Римі, де вивчав творчість майстрів Відродження та Болонської школи XVIII ст., з 1844 р. очолив кафедру живопису в Академії художеств. Славу йому принесла фреска *Погребіння Христа в капеллі Св. Якова* собору в Пистойє і розпис залів палацу Пітті у Флоренції. У фондах Уманського краєзнавчого музею зберігалася написана у 1843 р. Джузеппе Беццуолі картина *Ісус Христос і самарянка*. Вперше вона експонувалася у 1976 р., але мала пошкодження і вимагала реставрації. Упродовж 1978–1984 рр. вона перебувала на реставрації. Надскладну роботу виконала провідний реставратор Київських науково-дослідних реставраційних майстерень А. Ачкасова.

У постійній експозиції Уманської картинної галереї поряд з живописними полотнами та предметами декоративно-прикладного мистецтва представлено і скульптурні твори. Серед них мармуровий бюст римського імператора Октавіана-Августа італійського майстра початку XIX ст., статуя Венери з білосніжного мармуру (ймовірно авторства італійського скульптора Антоніо Канови (1757–1822 рр.), пам'ятник померлій двірчій дівчинці, яка лежить на малесенькій перинці з букетиком квітів в руці. Не менш цікавий надгробок Клементини Іванської, виконаний скульптором Ципріаном Гудебським (1835–1909 рр.). Замовником цього

¹⁷ Т. Попова, *До 40-річчя Великої Перемоги*, “Уманська зоря” 1985, 20 квітня.

¹⁸ Л. Цимбровська, *Волокитинська порцеляна*, “Уманська зоря” 1987, 31 січня.

¹⁹ І. Фірман, *Нове про відому картину*, “Уманська зоря” 1987, 31 січня.

надгробку був дідич-поміщик села Рижавки Август Іванський, у якого померла дружина, залишивши сиротами двох малолітніх синів²⁰.

У 1987–1989 роках виставкова діяльність Уманської картинної галереї була досить інтенсивною. У квітні 1987 р. відвідувачі галереї милувалися декоративним розписом сестер Ірини та Софії Гуменюк, Макара Мухи, Тамари Гордової²¹. Упродовж літа 1987 р. експонувалась виставка творів одеського художника Григорія Соколовського, який був майстром пейзажу і натюрморту²². Яскравою подією 1987 р. була виставка індійського мистецтва. Музейну колекцію складала більше чотирьохсот виробів індійських майстрів. Частина цієї колекції експонувалась в галереї, так як 1987 р. був роком культури Індії в СРСР. Серед експонатів виставки були тканини, вишивка, набивні малюнки, золототканні парчові вироби, плетіння з лози та пальмового листа, вироби з металу, вироби з чорного оксамиту, вироби з дерева, інкрустовані слоновою кісткою²³. У травні 1988 р. в картинній галереї була розгорнута виставка творів до Дня Перемоги і відкрилась вона напередодні зустрічі в Умані ветеранів 6-ї та 12-ї армій, яка проходила з 6 до 10 травня. Експонувались роботи Венедикта Куршева з Удмурдії, сибіряка Георгія Бородуліна, який побував в концтаборі “Уманська яма”, в ревірі №3, в застінках Київської Луб’янки, в таборах на території Німеччини. Між роботами художників-фронтовиків експонувалося кілька творів молодого уманського художника Василя Власюка²⁴. Яскравою та презентативною була виставка з нагоди 175-річчя від дня народження Тараса Шевченка, розгорнута у березні 1989 року. Експонувались твори декоративно-прикладного мистецтва: роботи уманчан Віри Рябчук, Діани Калмицької, молодого художника Віталія Дубчака, розписи Ірини та Софії Гоменюків, Олени Поліщук, Явдокії Сологуб з села Томашівка, декілька праць уманських художників Івана Невмержицького, Віталія Крижанівського, Миколи Коструби²⁵. До Дня захисту дітей 1 червня демонструвалася виставка дитячого малюнка “Мир очима дітей”, яка включала близько 80 робіт дітей з поріднених міст: Девіса (США), Ромійї-сюр-Сен (Франція), Умані²⁶.

У грудні 1990 р. уманський поет і громадський діяч Дмитро Калюжний опублікував в “Уманській зорі” замітку про Уманську картинну

²⁰ С. Падалка, *Скульптурні твори галереї, «Уманська зоря»* 1987, 31 січня.

²¹ Т. Євтушенко, *Квіти отчого краю, «Уманська зоря»* 1987, 15 травня.

²² Л. Цимбровська, *Портрети та пейзажі художника Г. Г. Соколовського, «Уманська зоря»* 1987, 18 вересня.

²³ Л. Цимбровська, *Художні вироби Індії, «Уманська зоря»* 1987, 9 вересня.

²⁴ М. Мельниченко, *Художники про війну. Нотатки з виставки у картинній галереї, «Уманська зоря»* 1988, 28 травня.

²⁵ Д. Калюжний, *Всенародна шана, «Уманська зоря»* 1989, 9 березня.

²⁶ С. В. Падалка, *В ім'я миру, «Уманська зоря»* 1989, 10 червня.

галерею і виніс на сторінки газети інформацію про те, що польсько-католицькі мешканці Умані, а їх у списку більше 50 осіб, “мають намір ставити питання про те, щоб забрати в своє розпорядження картинну галерею (костел)”²⁷. Це стало приводом до дискусії на шпальтах газети “Уманська зоря”, де публікувалися листи небайдужих містян. Так, 16 січня 1991 р. був опублікований лист уманчанок Закревської, Ковальчук, Белявської, з яким суголосними були листи Дроздова, А. Ф. Івашевич, Н. А. Рогальської, С. Б. Лозінської. Дописувачі газети писали, що з інтересом прочитали публікацію Д. Калюжного *Осередок нашої культури* про історію костелу, його реставрацію та створення в його будівлі картинної галереї.

Але в публікації дивують побоювання Д. Калюжного, що клопотання римо-католиків про надання їм права перетворити цей архітектурний пам’ятник знову в костел, може призвести до втрати осередка національної культури. Ми, римо-католики, та, мабуть, і українці, не погоджуємося з цією думкою. Якщо б Уманський костел знову став костелом, то він надалі залишався б осередком національної культури і духовності українського і польського народів.

Ми люди католицької віри вже старшого віку. Небагато залишилось жити нам на цьому світі, дуже хотіли б мати свій храм, де можна було б помолитись і послухати органну музику.

Ми розуміємо, що на реставрацію костелу в свій час і на створення картинної галереї витрачені немалі кошти. Але скільки ж було пограбовано, знищено цінностей храму коли його перетворювали на склад. Нам здається, що це питання можна розв’язати розумно, мирно, конструктивно, коли в ньому розберуться розсудливо в міській Раді народних депутатів, у відділі культури, адміністрація краєзнавчого музею та картинної галереї²⁸.

Наведений текст листа є толерантним, виваженим висловлюванням своєї позиції. Але до редакції “Уманської зорі” надходили листи з більш категоричними висловлюваннями. Так, Б. П. Остальська, Б. І. Нещадим, Ю. І. Тележинська та В. І. Чайківська писали так:

Що представляє картинна галерея зараз? Це просто убогість і горщечки, рушники, картинки – і все, що є цінне. Ми не хочемо принизити український народ. Але таку галерею можна відкрити в будь-якому будинку м. Умані (що належить державі), а не в храмі. Скажімо, наприклад, поруч з краєзнавчим музеєм пустос колишня їдальня профтехучилища. Чому там не зробити картинну галерею?²⁹

Авторка газетної замітки В. Козицька так прокоментувала ці слова:

²⁷ Д. Калюжний, *Осередок нашої культури*, “Уманська зоря” 1990, 15 грудня.

²⁸ В. Козицька, *Бути чи не бути картинній галереї?*, “Уманська зоря” 1991, 16 січня.

²⁹ Там само.

Шкода, що на території міста немає напівзруйнованої стайні, а то б, дивись, дехто запропонував би її під картинну галерею. І хоч пишуть автори листа, що не хочуть образити український народ, але ж як зрозуміти зневагу, з якою говориться про експонати галереї? Твори народного мистецтва в усьому світі свято шануються. Крім того, в картинній галереї постійно експонуються кращі зразки живопису, графіки, скульптури, до речі, і польських митців. А ще хочеться запитати, чому уманських католиків не було серед тих, хто свого часу оббивав пороги у всіх інстанціях, щоб склад реставрувати і відкрити в ньому теж своєрідний храм – храм культури?³⁰

Відстоюючи позицію збереження картинної галереї у приміщенні костелу, авторка статті навела текст ще одного листа, автором якого був прибічник збереження галереї В. Волошенко. Він писав, що кожна віруюча людина має Бога в душі і тому де молитися не має суттєвого значення “По-друге, – писав В. Волошенко, – якщо 50 поляків-католиків одержать костел, то одночасно майже 90 тисяч уманців, не рахуючи жителів району, позбудуться картинної галереї, бо підходящого приміщення для розміщення експозиції місто сьогодні не має”³¹. В. Волошенко продовжував, що немає неприязні до поляків, що його прадід був поляком, що йому подобається служба в костелі і органна музика, і що він за те, щоб поляки, багато їх в Умані, чи мало, мали свій храм. “Проте одна справа хотіти, а інша – мати реальну можливість. Сьогодні такої можливості немає і це потрібно ясно усвідомлювати”, – резюмував він.

Ще у своїй замітці Валентина Козицька навела фрагмент листа до редакції газети “Уманська зоря”, який надійшов з Києва від члена Спілки письменників радянського союзу, ветерана війни, поетеси І. Кульської та ветерана праці Л. Лук’янової з такими словами:

Шануючи релігійні почуття уманських поляків, розуміємо, що заперечувати проти їхніх справедливих вимог не слід. Але нас турбує доля Уманської картинної галереї. Не можна навіть припускати думки про те, що такий культурний заклад припинить своє існування. Адже зараз вся Україна дбає про відродження національної культури і духовності народу³².

Аргументація зводилась до того, що в Умані багато навчальних закладів і картинна галерея ознайомлює молодь з творами мистецтва.

Завершувався огляд листів у замітці В. Козицької відгуком Є. Синькової, яка писала так:

Для кожного свідомого українця важкою є втрата одного з осередків національної культури. Але подумайте, що ті люди, які добиваються за цей кос-

³⁰ Там само.

³¹ Там само.

³² Там само.

тел, хіба не рівноправні в нашій країні? Це наші люди, які тут народилися, трудилися чи трудяться, захищали нашу Батьківщину...³³.

Співставляючи позиції авторів листів, В. Козицька зазначила, що Уманська картинна галерея є єдиною в Черкаській області, вона вкрай необхідна не тільки українцям, а усьому поліетнічному населенню Уманщини, туристам, екскурсантам, студентам та учням. А костел хочуть мати тільки католики і проти цього їхнього права заперечень не може бути. Вирішення питання вона бачила у такому варіанті: збудувати нове приміщення для картинної галереї, а до того запропонувати католикам приміщення в Базилянському монастирі чи іншому, пов'язаному з польською культурою будинку. Тільки взаємоповага і взаємоповага можуть зарадити прийняттю правильного рішення.

У 1991 році дискусія костел/галерея продовжувалася, що знаходило відображення на сторінках газети "Уманська зоря". До редакції продовжували надходити листи, які публікувалися та коментувалися. Так, 7 травня 1991 р. перша директорка галереї З. Жиліна та активістка громадського життя міста П. Добринська поділилися спогадами про реставрацію будівлі та формування фондової колекції. Вони наголошували, що наукові працівники листувалися з багатьма картинними галереями, окремими художниками, навідували колекціонерів з проханням допомоги у формуванні власної колекції галереї. Митці та небайдужі люди не відмовляли у таких проханнях. Народний художник України Галина Петрашевич подарувала кілька своїх скульптур, Київський музей Західного і Східного мистецтва передав Уманській картинній галереї цінні художні експонати індійського, японського, китайського мистецтва. Надходили експонати з Прибалтики, Закавказзя, Середньої Азії, Білорусії. Колекція швидко збільшувалась і вона має зберігатись у відповідних умовах³⁴.

З проголошенням незалежності України у 1991 р. обговорення питання про повернення будівлі костелу римо-католикам Умані набуло якісно нового рівня. Ще 1990 р. о. Юзеф Павлюк порушував клопотання про повернення приміщення костелу і почав відправляти Службу Божу на сходах костельної будівлі. А 31 жовтня 1991 р. в установленому порядку була зареєстрована релігійна громада (парафія) Успіння Пресвятої Діви Марії Київсько-Житомирської дієцезії Римсько-Католицької церкви. Але при спробі увійти та освятити приміщення костела у 1991 р. о. Юзеф Павлюк з кількома парафіянами були затримані і доставлені до місцевого відділення міліції. Охоронці правопорядку керувалися тим, що нормативного документа про повернення релігійній громаді будівлі костелу не було.

³³ Там само.

³⁴ З. Жиліна, П. Добринська, *Картинній галереї бути*, "Уманська зоря" 1991, 7 травня.

Як повідомляв тодішній директор Уманського краєзнавчого музею Олександр Балан, після реєстрації релігійної громади Успенського костелу Уманський міськвиконком був зобов'язаний виділити їй приміщення. Але так як община римо-католиків окрім костелу на інше приміщення не погоджувалась, то іншого і не надали. О. Балан пояснював, що

постановою Ради Міністрів України №83 від 4 квітня 1991 р. «Про перелік пам'яток архітектури, які не підлягають передачі у постійне користування релігійним організаціям» затверджено, згідно додатку № 83, перелік культових споруд, що не підлягають передачі. В цей список внесена будівля колишнього костелу в м. Умань, охоронний № 771. Ця постанова підтверджена ще однією постановою кабінету Міністрів України у 1993 р.³⁵

Та все ж міською владою були виділені кошти на придбання будівлі колишньої їдальні училища механізації та сільського господарства, її реконструкції та добудови для картинної галереї, фондова колекція якої станом на 1993 р. налічувала більше 10 тисяч експонатів. Та далі справа не просунулась, рішення Уманського міськвиконкому не було виконане, як і попереднє – № 255 від 28 серпня 1990 р. про передачу приміщення колишньої їдальні училища під фондосховище краєзнавчого музею, так як 45 тис. його експонатів зберігалися у непридатних для цього умовах³⁶. Директор Уманського краєзнавчого музею резюмував, що

колектив музею розуміє турботу римо-католицької общини і їх невдоволення вирішенням питання про повернення їм приміщення колишнього костелу, але і вони повинні правильно зрозуміти нашу турботу про збереження матеріальних багатомільйонних державних цінностей та про потребу виховання на них молодого покоління³⁷.

У 1991 році Черкаське обласне управління культури змінило статус Уманської картинної галереї на Художній музей як відділ Уманського краєзнавчого музею. Виставкова діяльність у 1991–1994 роках підпорядковувалось меті задоволення естетичних запитів та формування любові до мистецтва. Потужний емоційний потенціал та успіх у відвідувачів викликала персональна виставка творів Валентини Ковалевської, розгорнута у лютому 1991 року. Художні полотна та вишивка майстрині хвилювали та зачаровували, – відгукувалась про виставку Тамара Гай³⁸. Уродженка Севастополя, майстриня пов'язала свою долю з містом Умань у 1948 році. За фахом конструктор, вона весь вільний час віддавала ма-

³⁵ О. Балан, *Картинна галерея Уманщині потрібна*, “Уманська зоря” 1993, 29 вересня.

³⁶ Там само.

³⁷ Там само.

³⁸ Т. Гай, *Цілюще зілля для душі*, “Уманська зоря” 1991, 23 лютого.

люванню та художній вишивці. Особливою виразністю відзначалися жіночі портрети у її виконанні, зокрема – Марії Волконської, Софії Потоцької. Не залишали байдужими задумливо-поетичні образи жінок з картин *Русалка польова*, *Русалка лісова*, *Дівчина з соняшником*, *Материнство* та інші. Натюрморти, вишиті ікони, панно з квітів відзначалися досконалістю та довершеністю.

У квітні 1991 р. експонувались роботи художників з Умані, Черкас, Києва та Кишинєва, у яких зафіксовані цікаві куточки міста Умань. Це були графічні твори Ігоря Моргая, живопис О. Лидаговського, В. Дубчака, Ю. Наумова, О. Балакіна, пейзажі “Софіївки” київського художника М. Лященка, пейзажі І. Невмержицького, твори черкаських художників О. Жури та В. Харченка. Експонувались роботи художників школи Корнія Мікіндо – Г. Клещара, О. Нактініса, К. Лодзейського. Усього було представлено 48 робіт, переважну більшість яких автори подарували Уманському краєзнавчому музеєві³⁹.

Окрасою уманської осені 1991 р. була виставка народного вбрання, яку склали 260 експонатів з фондів Уманського краєзнавчого музею. Експозицію склали три розділи – інтер’єр селянської хати ХІХ століття з домотканими килимами, ряднами, налавниками; святковий та щоденний чоловічий і жіночий одяг; верхній одяг (свитки, киреї, польки, кожухи, великі квітчасті хустки). Доповнювали виставку вишиті рушники, один з яких обрамляв портрет Тараса Шевченка⁴⁰. Виставка мала великий успіх: навіть відвідувачі хасиди цікавилися ціною експонатів, пропонуючи за них долари, а учителі уманських шкіл проводили у картинній галереї уроки народознавства.

Розширення міжнародних зв’язків Умані уможливило проведення у 1992 р. виставки митців з американського континенту. Умань і Девіс (штат Каліфорнія) стали містами-побратимами і професійний художник, музикант, громадський діяч з міста Девіс Уільям Шоллер зініціював виставку творів американських професійних та самодіяльних художників. Експозицію виставки в Уманській картинній галереї відкривала графіка Сеймона Говарда *Умань*. Експонувались гравюри Рональда Летерсона, живопис С’юзен Вільсон, гравюри Уільяма Шоллера та роботи його дружини, викладачки образотворчого мистецтва в коледжі, Карли Холанд Шоллер⁴¹. Виставка творів американських майстрів сприяла розширенню кола культурних зв’язків та було незвичайною подією у культурно-мистецькому житті уманців.

³⁹ Т. Гай, *Умань в творчості художників*, “Уманська зоря” 1991, 24 квітня.

⁴⁰ В. Козицька, *Краса народного вбрання*, “Уманська зоря” 1991, 26 вересня.

⁴¹ Т. Гай, *Виставка з Девіса*, “Уманська зоря” 1992, 3 березня.

Масштаби виставкової діяльності художнього відділу краєзнавчого музею збільшувались і на початку вересня 1993 р. в будівлі костелу була розгорнута виставка “Співці рідного краю”⁴². Її учасниками були 25 майстрів живопису різних поколінь, які увіковічили красу Уманщини. Серед них – Лев Крамаренко, Федір Бокало, Григорій Турчак, Герасим Подхалюзін, Тетяна Неллінгер. Це вихідці з Уманщини, професійні художники (Л. Крамаренко, Г. Подхалюзін, Г. Турчак навчались у Петербурзькій академії мистецтв), які упродовж життя не поривали зв’язку з місцями свого дитинства і своїми роботами оспівували красу рідного краю. Представлене на виставці було і молодше покоління уманських художників: вихованці школи Корнія Мікіндо – Геннадій Клещар, Олександр Нактініс, Михайло Гершензон, Борис Фігурний, Ігор Моргай. Їх пейзажні твори, натюрморти, графічні роботи засвідчували високу майстерність та сприяли формуванню естетичних смаків уманців. За 19 років функціонування картинної галереї у будівлі костелу її експозиції відвідали понад півмільйона відвідувачів, 75 відсотків яких складала студентська та учнівська молодь, – зазначив 1993 року директор Уманського краєзнавчого музею Олександр Балан⁴³. Вона стала мистецьким центром, навколо якого гуртувалися самодіяльні художники і майстри народної творчості, місцем натхнення та відпочинку уманців.

У 1995 році незабутні враження залишили дві виставки: у березні експонувались пейзажні роботи співців природи, а після них упродовж літа була розгорнута багатожанрова виставка, присвячена 50-річчю Великої Перемоги. Якщо відвідувачів першої з них радували пейзажі Миколи Глущенка, Федора Захарова та ще кількох десятків майстрів пензля⁴⁴, то друга представляла моральну красу і велич народу-переможця над німецьким нацизмом у творах майстрів різних поколінь⁴⁵. Відкривала ювілейну виставку робота київського художника Євгена Лученка *Дружба не вмирає*, на якій ветеран на могилі друга-фронтовика згадує важкі фронтові шляхи, що здолало їхнє покоління. Трагічні події війни відображені в експресивно-драматичних полотнах Петра Козіна та Михайла Ванштейна. Центральне місце в експозиції займало велике сюжетне полотно Юрія Балановського *Форсування Дніпра*, на якому закарбовано незламний дух учасників битви за Дніпро 1943 року. Почуттям глибокої шани перед пам’яттю полеглих воїнів пройняті роботи уманського художника Марата Школьника *Пам’ять* та *Пам’ять про батька*.

⁴² Т. Гай, *Співці рідного краю*, “Уманська зоря” 1993, 8 вересня.

⁴³ О. Балан, *Картинна галерея Уманщині потрібна*, “Уманська зоря” 1993, 29 вересня.

⁴⁴ Т. Гай, *Нові зустрічі зі співцями природи*, “Уманська зоря” 1995, 18 березня.

⁴⁵ Т. Гай, *Ювілею присвячується*, “Уманська зоря” 1995, 19 липня.

Незабутньою подією мистецького життя Умані 1996 року була виставка з колекції творів східного мистецтва, які зберігаються у фондах музею. Для виставки було відібрано 400 експонатів – робіт майстрів Індії, Індонезії, Китаю, Японії – які приваблювали своєю екзотичністю, яскравістю барв та декоративністю. Одночасно в картинній галереї експонувалися роботи німецького художника Арнольда Буша (1876–1951 рр.), 120-річчя від дня народження якого у травні 1996 р. відзначав мистецький загал. Музейну колекцію складають 92 роботи, 60 з яких написані під час його подорожей країнами Південно-Східної Азії. Це портрети та пейзажно-жанрові композиції, ілюстративний репортаж про життя, побут, особливості культури мешканців Східних країн. Архітектура Сходу була відображена в полотнах *Буддійський храм*, *Інтер'єр китайського храму*, *Статуя Будди*, *Вхід у гробницю на о. Ява*⁴⁶.

1997–1999 роки запам'яталися поціновувачам мистецтва такими виставками: “Радуйся земле” (живописні твори 30-ти художників України)⁴⁷, “Мистецтво флористики”⁴⁸, “Вишивка Лідії Бебешко та студентів педагогічного університету”⁴⁹. Так як 1999 рік був роком кількох ювілейних та пам'ятних дат – 185-річчя з дня народження Тараса Шевченка, 45-річчя входження Уманщини до складу новоутвореної Черкаської області, 55-річчя звільнення Умані від німецько-нацистських окупантів і 25-річчя відкриття Уманської картинної галереї, то проводились різноманітні мистецькі заходи, а стосовно художнього відділу музею подячно згадувались подарунки митців для формування фондової колекції. Перша директорка картинної галереї Зоя Жиліна згадувала, що багато митців безкоштовно передавали свої роботи для поповнення фондів. Зокрема, київський художник Сергій Одайник подарував картину *Ганна Верес* (відома українська вишивальниця і ткаля), а його батько Вадим Одайник передав галереї картину *Троїсті музики*. Спілка художників України передала такі великі полотна як: *Форсування Дніпра* Юрія Балановського, *Пам'ять серця* Анатолія Луценка, *Рідна земля* Михайла Бортникова, *Суворі кілометри* Олександра Бельського. Українська художниця Тетяна Яблонська подарувала два пейзажі – *Квітневий день* та *Рання весна*. Скульптор Галина Петрашевич подарувала 16 скульптур. Велику колекцію своїх робіт подарували самобутні майстрині, сестри Ірина та Софія Гуменюк⁵⁰.

⁴⁶ Т. Гай, *Подорож екзотичним Сходом*, “Уманська зоря” 1996, 12 червня.

⁴⁷ Т. Гай, *Радуйся земле*, “Уманська зоря” 1997, 19 лютого.

⁴⁸ Т. Гай, *Фантазія краси*, “Уманська зоря” 1997, 20 серпня.

⁴⁹ Т. Гай, *Народній вишивці цвісти*, “Уманська зоря” 1999, 10 квітня.

⁵⁰ З. Жиліна, *Картинній галереї – 25*, “Уманська зоря” 1999, 17 березня.

У 2000–2005 роках у стінах будівлі були проведені мистецькі заходи, які збирали велику кількість поціновувачів прекрасного. Велике зацікавлення викликала виставка творів Миколи та Святослава Реріхів. Спадщина Миколи Реріха – це понад 7 000 картин, більшість з яких знаходиться у Нью-Йоркському музеї імені М. Реріха. Не маючи можливості бачити оригінали, уманці ознайомилися з портерами – репродукціями найвищої європейської якості, виконаними Видавничим домом “Агні”, які передають кольорову гаму та енергетику твору. Високохудожні роботи всесвітньовідомого художника, ученого і письменника, мандрівника та археолога Миколи Реріха зачаровували, спонукали до роздумів про сенс життя, мотивували до удосконалення людського буття. В експозиції була представлена серія робіт про казкову країну Шамбалу, серія гімалайських пейзажів, які сповнені філософським змістом. Виставка, за оцінкою знавця і поціновувача творчості Реріхів, “дала можливість зануритись в потік, що очищає душу, і відчутти велику силу краси”⁵¹.

Ще у 2000 році в картинній галереї експонувались вишивки Лідії Бебешко⁵², які були відзначені на Всеукраїнському огляді народної творчості. А у грудні того ж року була презентована персональна виставка живописних творів Юрія Коваленка. Випускник Української академії мистецтв, він представив портрети, пейзажі, тематичні картини на міфологічні та побутові сюжети. “Яскраво, соковито, з етнографічною точністю написані картини *Українське весілля, В корчмі, Ворожіння, Купіль, Русалчин великдень*”⁵³. У 2001 р. експонувалося 60 творів 47 художників України⁵⁴, у 2002 р. в галереї була розгорнута виставка “Живопис і поезія”, що представляла твори художників України, Киргизії, Таджикистану, Узбекистану, Росії⁵⁵ та виставка живопису Тараса Шевченка, що представлена комп’ютерними копіями, наданими культурно-виставковим центром “Радуга” (місто Вознесеньк)⁵⁶. У 2003 р. Центр духовної культури (місто Вознесеньк) надав можливість розгорнути в галереї виставку робіт художників моря⁵⁷, серед яких найбільш вражаючими є полотна Івана Айвазовського. Відвідувачі виставки мали можливість насолодитись його картинами *Вид на о. Капрі, Ранок в Неаполітанській затоці, Серед хвиль, Захід сонця в Феодосії, Буря*. Захоплювала і зачаровувала гама фарб у зображенні шторму і тихої глadi моря, блиск сонячних

⁵¹ Т. Гай, *Виставка творів Миколи та Святослава Реріхів в картинній галереї, “Уманська зоря”* 2000, 26 січня.

⁵² Т. Гай, *Рушники Лідії Бебешко, “Уманська зоря”* 2000, 6 травня.

⁵³ Т. Гай, *Із народних джерел, “Уманська зоря”* 2001, 13 січня.

⁵⁴ Т. Гай, *Умань старовинна і сучасна, “Уманська зоря”* 2001, 23 серпня.

⁵⁵ Т. Гай, *Живопис і поезія, “Уманська зоря”* 2002, 18 вересня.

⁵⁶ Т. Гай, *Живопис Т. Шевченка, “Уманська зоря”* 2002, 5 жовтня.

⁵⁷ Т. Гай, *Художники – мариністи, “Уманська зоря”* 2003, 10 травня.

променів на воді та прозорість морської глибини, білосніжність піни хвиль та вершин гір.

У 2004 р. у картинній галереї експонувались живописні твори німецького художника Арнольда Буша, які Україні передав його друг, польський інженер Г. Купчинський у 1952 році. А Київський музей Західного та Східного мистецтва у 1981 р. передав 92 роботи у фондову колекцію Уманського музею⁵⁸. У тому ж році уманці мали можливість побачити життєстверджуючі роботи французького художника П'єра Ренуара (1841–1919 рр.), який створив шедеври у стилі імпресіонізму, а потім створив власний стиль⁵⁹.

У 2005 році поціновувачі мистецтва мали можливість ознайомитись з творчою спадщиною художника історичного жанру, етнографа, фольклориста, збирача і дослідника перлин народної культури, громадського діяча та педагога Опанаса Сластіона (1855–1933 рр.). Вражали мистецькою довершеністю 23 портрети кобзарів, виконаних у графічних техніках, які є унікальним явищем в українській графіці. Репродукції ілюстрацій до творів Тараса Шевченка, Данила Мордовця, з унікальної галереї портретів кобзарів не могли залишити незворушеними відвідувачів виставки “Співець кобзарів”⁶⁰.

Продовжувалась традиція проведення виставок декоративно-прикладного мистецтва. У 2005 р. оригінальні фантазії з риб'ячих кісточок представила на виставку Лідія Ужвій-Шкільнюк⁶¹, у 2006 році експонувалась декоративна кераміка Івана Сердюка⁶², колекцію якої складала більше ста експонатів і яку по завершенні виставки він подарував музеєві. А у 2008 р. була розгорнута виставка виробів Івана Сердюка з природного матеріалу – дерева, глини, соломки. У центрі виставки було розміщено велике панно з портретом Тараса Шевченка, виконаним технікою контурного різьблення по дереву і обрабленим флористичним орнаментом з соломки злакових культур⁶³.

У 2007 р. з великим успіхом пройшла виставка академіка Академії мистецтв України Тетяни Яблонської (1917–2005 рр.)⁶⁴. Незабутнє враження справила виставка кавалера Ордена княгині Ольги 3-го ступеня української художниці Валентини Цветкової (1917–2007 рр.)⁶⁵. Темою творчості художниці була краса землі, весняне цвітіння, пишність буяння

⁵⁸ Т. Гай, *Живопис Арнольда Буша*, “Уманська зоря” 2004, 14 липня.

⁵⁹ Т. Гай, *Ренуар – художник радості життя*, “Уманська зоря” 2004, 23 жовтня.

⁶⁰ Т. Гай, *Співець кобзарів*, «Уманська зоря» 2005, 25 травня.

⁶¹ Т. Гай, *Світ гармонії і фантазії*, “Уманська зоря” 2005, 19 жовтня.

⁶² В. Коробань, *Декоративна кераміка Івана Сердюка*, “Уманська зоря” 2006, 27 грудня.

⁶³ Т. Гай, *Поетичність українських барв*, “Уманська зоря” 2008, 20 серпня.

⁶⁴ Т. Гай, *Велика художниця*, “Уманська зоря” 2007, 31 березня.

⁶⁵ Т. Гай, *Сонячна палітра Валентини Цветкової*, “Уманська зоря” 2007, 16 травня.

літньої рослинності, щедра осінь. У художнє зібрання галереї було передане полотно В. Цветкової *Цвіте айва японська*.

У 2009 р. в картинній галереї були розгорнуті такі виставки: персональна виставка “І пахнуть квітами літа” (декоративна народна мальовка Олени Поліщук); “В пам’яті народній” (до 65-річчя звільнення Уманщини від німецько-нацистських окупантів; твори одеських художників Ірини Гусюк та Валентина Захарченка (обоє – педагоги Одеського художнього училища ім. М. Грекова)⁶⁶. До 65-річчя Великої Перемоги у 2010 р. була розгорнута багатожанрова виставка художніх творів з фондової колекції та особистої колекції Олександра Шевчука. Експонувались твори художників України, ветеранів війни – Петра Басанця, Михайла Бельського, Абрама Векселера, Петра Ігнат’єва, Віктора Пузиркова, Євгена Лученка, Петра Козіна⁶⁷.

У 2012 р. зала галереї радувала відвідувачів двома абсолютно не схожими виставками: народної вишивки філігранної довершеності і полотен єврейського художника Євгенія Ройтмана⁶⁸. На виставці було представлено 62 роботи, серед яких найбільше привертала увагу картини *Материнство, Дерево життя, Маска землі, Любов сина, Молитва, Покаяння*. Експонувалася “Книга Тори в малюнках Євгена Ройтмана”, в якій автор видання Сергій Рибак називає роботи художника філософським наївом (“Наїв” у перекладі з латини – ‘натуральний, оригінальний’). У своїх картинах митець через колір, через незвичні ракурси зображення людського обличчя і тіла зумів заглянути в глибоку давнину, непросту і трагічну історію свого народу.

Подією в культурному житті міста 2014 р. була виставка живопису і графіки Ольги Музики (74 роботи, 41 з яких виконана у техніці пастелі)⁶⁹, творчість якої пронизана теплом і красою, романтикою і витонченістю. У жовтні того ж року експонувалися живописні твори художників з Ізраїлю – Віктора Бриндача, Анни Зарницької та Андріана Жудро⁷⁰. По завершенні виставки експоновані роботи автори подарували Умані.

Справжнім святом мистецтва стала виставка, розгорнута в картинній галереї восени 2015 року. Її учасниками були 32 уманські професійні художники, які представили 92 твори живопису, графіки та скульптури. Це і постійні учасники мистецьких виставок, професійні, творчо обдаровані майстри пензля, і мистецька молодь з новими формами, ідеями, енерге-

⁶⁶ В. Коробань, *Картинній галереї – 35*, “Уманська зоря” 2009, 25 березня; Т. Гай, *Виставка одеських художників в Умані*, “Уманська зоря” 2009, 5 грудня.

⁶⁷ Т. Гай, *Переможний травень*, “Уманська зоря” 2010, 30 квітня.

⁶⁸ В. Козицька, *Запрошують дві виставки*, “Уманська зоря” 2012, 21 вересня.

⁶⁹ Т. Гай, *Свято весни*, “Уманська зоря” 2014, 16 травня.

⁷⁰ Т. Гай, *В Умань з Єрусалима*, “Уманська зоря” 2014, 10 жовтня.

тикою⁷¹. Матеріали виставки ще раз засвідчили, що місто Умань має багату історико-культурну спадщину та потужний мистецький потенціал.

З нагоди 45-річчя відкриття Уманської картинної галереї її директорка Тамара Гай у 2018 р. зазначила, що фондову колекцію складають понад 5 тисяч мистецьких експонатів. Наукові співробітники щорічно влаштовують 10–12 різножанрових виставок, входить у практику проведення Міжнародних мистецьких проєктів. У 2017 р. був влаштований спільний проєкт українських та грузинських митців – “Грузія – дар Божий”, а у 2018 р. у рамках міжнародного проєкту “Умань – Сарагоса” відбулася презентація українсько-іспанської виставки живопису, ініційованої українською художницею Одаркою Дьома-Пісною та іспанським митцем Карлосом Гарсія Лаосом⁷².

Знаковою подією мистецького життя 2020 р. була виставка “Пісенні мотиви у творчості митців України”⁷³, на якій презентовано роботи знамих майстрів Черкащини Івана Сердюка, Лідії Бебешко, Тамари і Владислави Швеців, Тараса Крамаренка, Валерія Назаренка та Олександри Пренко з Кіровоградщини.

У 2021 році в Картинній галереї була розгорнута виставка київської художниці Катерини Рудакової “Україна в квадраті”. В експозиції виставки понад 140 живописних етюдів, на яких художниця зобразила міста і містечка України, карпатські села, Чорне й Азовське моря, а також низка уманських краєвидів⁷⁴.

З 1995 року дотепер у будівлі костелу мирно вживаються виставковий зал художнього відділу Уманського краєзнавчого музею, фондова колекція якого складає більше 5 тисяч експонатів, та релігійна громада Успіння Пресвятої Діви Марії, яка по неділях і у дні релігійних свят проводить богослужіння. Тобто в одному місці задовольняються духовно-релігійні та культурно-мистецькі потреби уманців та гостей міста Умань. Використання будівлі костелу як картинної галереї у радянський час уберегло її від занепаду та руйнування.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Balan O. 1993. *Kartinna galereâ Umanşini potribna*. “Umans'ka zorâ”. 29 veresnâ [Балан О. 1993. *Картинна галерея Уманщині потрібна*. “Уманська зоря”. 29 вересня].

⁷¹ В. Коробань, *Умань мистецька*, “Уманська зоря” 2015, 13 листопада.

⁷² Т. Гай, *Вікно у світ прекрасного. Картинній галереї – 45*, “Уманська зоря” 2018, 15 березня.

⁷³ А. Білан, *Пісня у творах уманських митців*, “Уманська зоря” 2020, 10 січня.

⁷⁴ “Україна в квадраті”: виставка художниці Катерини Рудакової, “Уманська зоря” 2021, 12 березня.

- Bilan A. 2020. *Pisnâ u tvorah umans'kih mitciv*. “Umans'ka zorâ”. 10 siçnâ [Білан А. 2020. *Пісня у творах уманських митців*. “Уманська зоря”. 10 січня].
- Gaj T. 2007. *Velika hudožnicâ*. “Umans'ka zorâ”. 31 bereznâ [Гай Т. 2007. *Велика художниця*. «Уманська зоря». 31 березня].
- Gaj T. 1992. *Vistavka z Devîsa*. “Umans'ka zorâ”. 3 bereznâ [Гай Т. 1992. *Виставка з Девіса*. “Уманська зоря”. 3 березня].
- Gaj T. 2009. *Vistavka odes'kih hudožnikiv v Umanî*. “Umans'ka zorâ”. 5 grudnâ [Гай Т. 2009. *Виставка одеських художників в Умані*. “Уманська зоря”. 5 грудня].
- Gaj T. 2000. *Vistavka tvoriv Mikoli ta Svâtoslava Rerihiv v kartinnij galereï*. “Umans'ka zorâ”. 26 siçnâ [Гай Т. 2000. *Виставка творів Миколи та Святослава Реріхі в картинній галереї*. “Уманська зоря”. 26 січня].
- Gaj T. 2018. *Vîkno u svit prekrasnogo. Kartinnij galereï – 45*. “Umans'ka zorâ”. 15 bereznâ [Гай Т. 2018. *Вікно у світ прекрасного. Картинній галереї – 45*. “Уманська зоря”. 15 березня].
- Gaj T. 2014. *V Uman' z Êrusalima*. “Umans'ka zorâ”. 10 žovtnâ [Гай Т. 2014. *В Умань з Єрусалима*. “Уманська зоря”. 10 жовтня].
- Gaj T. 2004. *Živopis Arnol'da Buša*. “Umans'ka zorâ”. 14 lipnâ [Гай Т. 2004. *Живопис Арнольда Буша*. “Уманська зоря”. 14 липня].
- Gaj T. 2002. *Živopis i poeziâ*. “Umans'ka zorâ”. 18 veresnâ [Гай Т. 2002. *Живопис і поезія*. “Уманська зоря”. 18 вересня].
- Gaj T. 2002. *Živopis T. Ševčenka*. “Umans'ka zorâ”. 5 žovtnâ [Гай Т. 2002. *Живопис Т. Шевченка*. “Уманська зоря”. 5 жовтня].
- Gaj T. 2001. *Îz narodnih džerel*. “Umans'ka zorâ”. 13 siçnâ [Гай Т. 2001. *Із народних джерел*. “Уманська зоря”. 13 січня].
- Gaj T. 1999. *Narodnij višivci cvistî*. “Umans'ka zorâ”. 10 kvitnâ [Гай Т. 1999. *Народній вишивці цвісти*. “Уманська зоря”. 10 квітня].
- Gaj T. 1995. *Novi зустрічі зі співцями природи*. “Umans'ka zorâ”. 18 bereznâ [Гай Т. 1995. *Нові зустрічі зі співцями природи*. “Уманська зоря”. 18 березня].
- Gaj T. 2010. *Peremožnij traven'*. “Umans'ka zorâ”. 30 kvitnâ [Гай Т. 2010. *Переможний травень*. “Уманська зоря”. 30 квітня].
- Gaj T. 1996. *Podorož ekzotičnim Shodom*. “Umans'ka zorâ”. 12 červnâ [Гай Т. 1996. *Подорож екзотичним Сходом*. “Уманська зоря”. 12 червня].
- Gaj T. 2008. *Poetičnist' ukraïns'kih barv*. “Umans'ka zorâ”. 20 serpnâ [Гай Т. 2008. *Поетичність українських барв*. “Уманська зоря”. 20 серпня].
- Gaj T. 1997. *Radujsâ zemle*. “Umans'ka zorâ”. 19 lûtogo [Гай Т. 1997. *Радуйся земле*. “Уманська зоря”. 19 лютого].
- Gaj T. 2004. *Renuar – hudožnik radosti žittâ*. “Umans'ka zorâ”. 23 žovtnâ [Гай Т. 2004. *Ренуар – художник радості життя*. “Уманська зоря”. 23 жовтня].
- Gaj T. 2000. *Rušniki Lidîi Bebeško*. “Umans'ka zorâ”. 6 travnâ [Гай Т. 2000. *Рушники Лідії Бебешко*. “Уманська зоря”. 6 травня].
- Нај Т. 2005. *Swit harmoniji i fantaziji*. «Umanška zoria». 19 žovtnia [Гай Т. 2005. *Світ гармонії і фантазії*. “Уманська зоря”. 19 жовтня].
- Gaj T. 2014. *Svâto vesni*. “Umans'ka zorâ”. 16 travnâ [Гай Т. 2014. *Свято весни*. “Уманська зоря”. 16 травня].
- Gaj T. 2007. *Sonâčna palitra Valentini Cvêtkovoï*. “Umans'ka zorâ”. 16 travnâ [Гай Т. 2007. *Сонячна палітра Валентини Цветкової*. “Уманська зоря”. 16 травня].
- Gaj T. 2005. *Spîvec' kobzariv*. “Umans'ka zorâ”. 25 travnâ [Гай Т. 2005. *Співець кобзарів*. “Уманська зоря”. 25 травня].

- Gaj T. 1993. *Spìvcì rìdnogo kraù.* “Umans'ka zorâ”. 8 veresnâ [Гай Т. 1993. *Співці рідного краю.* “Уманська зоря”. 8 вересня].
- Gaj T. 1991. *Uman' v tvorčosti hudožnikiv.* “Umans'ka zorâ”. 24 kvìtnâ [Гай Т. 1991. *Умань в творчості художників.* “Уманська зоря”. 24 квітня].
- Gaj T. 2001. *Uman' starovìnna i sučasna.* “Umans'ka zorâ”. 23 serpnâ [Гай Т. 2001. *Умань старовинна і сучасна.* “Уманська зоря”. 23 серпня].
- Gaj T. 1997. *Fantaziâ krasì.* “Umans'ka zorâ”. 20 serpnâ [Гай Т. 1997. *Фантазія краси.* “Уманська зоря”. 20 серпня].
- Gaj T. 2003. *Hudožniki – marinisti.* “Umans'ka zorâ”. 10 travnâ [Гай Т. 2003. *Художники – мариністи.* “Уманська зоря”. 10 травня].
- Gaj T. 1991. *Cilûse zillâ dlâ duši.* “Umans'ka zorâ”. 23 lûtogo [Гай Т. 1991. *Цілюще зілля для душі.* “Уманська зоря”. 23 лютого].
- Gaj T. 1995. *Ûvìleù prìsvâcuìet'sâ.* “Umans'ka zorâ”. 19 lipnâ [Гай Т. 1995. *Ювілею присвячується.* “Уманська зоря”. 19 липня].
- Èvtušenko T. 1987. *Kvìti otčogo kraù.* “Umans'ka zorâ”. 15 travnâ [Євтушенко Т. 1987. *Квіти отчого краю.* “Уманська зоря”. 15 травня].
- Žilina Z. 1975. *Vìhovuìeto počuttâ prekrasnogo.* “Umans'ka zorâ”. 12 bereznâ [Жиліна З. 1975. *Виховуєто почуття прекрасного.* “Уманська зоря”. 12 березня].
- Žilina Z. 1999. *Kartinnij galereï – 25.* “Umans'ka zorâ”. 17 bereznâ [Жиліна З. 1999. *Картинній галереї – 25.* “Уманська зоря”. 17 березня].
- Žilina Z. 1977. *U svìtì krasì. V zalah kartinnoï galereï.* “Umans'ka zorâ”. 9 kvìtnâ [Жиліна З. 1977. *У світі краси. В залах картинної галереї.* “Уманська зоря”. 9 квітня].
- Žilina Z. Û., Dobrins'ka P. M. 1991. *Kartinnij galereï buti.* “Umans'ka zorâ”. 7 travnâ [Жиліна З. Ю., Добринська П. М. 1991. *Картинній галереї бути.* “Уманська зоря”. 7 травня].
- Ìgnat'èva G. 1974. *Kartinnu galereù vïdkrito. Kul'turne žittâ mìsta ì rajonu.* “Umans'ka zorâ”. 15 bereznâ [Ігнат'єва Г. 1974. *Картинну галерею відкрито. Культурне життя міста ì району.* “Уманська зоря”. 15 березня].
- Kalûžnij D. 1989. *Vsenarodna šana.* “Umans'ka zorâ”. 9 bereznâ [Калужний Д. 1989. *Всенародна шана.* “Уманська зоря”. 9 березня].
- Kalûžnij D. 1990. *Oseredok našoi kul'turi.* “Umans'ka zorâ”. 15 grudnâ [Калужний Д. 1990. *Осередок нашої культури.* “Уманська зоря”. 15 грудня].
- Kozic'ka V. 1991. «Buti či ne buti kartinnij galereï?». “Umans'ka zorâ”. 16 sìcnâ [Козицька В. 1991. «Бути чи не бути картинній галереї?». “Уманська зоря”. 16 січня].
- Kozic'ka V. 1979. *Zavìtajte, pereglân'te.* “Umans'ka zorâ”. 1 červnâ [Козицька В. 1979. *Завітайте, перегляньте.* “Уманська зоря”. 1 червня].
- Kozic'ka V. 2012. *Zaprošuiùt' dvì vistavki.* “Umans'ka zorâ”. 21 veresnâ [Козицька В. 2012. *Запрошують дві виставки.* “Уманська зоря”. 21 вересня].
- Kozic'ka V. 1991. *Krasa narodnogo vbrannâ.* “Umans'ka zorâ”. 26 veresnâ [Козицька В. 1991. *Краса народного вбрання.* “Уманська зоря”. 26 вересня].
- Koroban' V. 2006. *Dekoratìvna keramìka Ìvana Serdûka.* “Umans'ka zorâ”. 27 grudnâ [Коробань В. 2006. *Декоративна кераміка Івана Сердюка.* “Уманська зоря”. 27 грудня].
- Koroban' V. 2009. *Kartinnij galereï – 35.* “Umans'ka zorâ”. 25 bereznâ [Коробань В. 2009. *Картинній галереї – 35.* “Уманська зоря”. 25 березня].
- Koroban' V. 2015. *Uman' mìstec'ka.* “Umans'ka zorâ”. 13 listopada [Коробань В. 2015. *Умань мистецька.* “Уманська зоря”. 13 листопада].
- Mel'ničenko M. 1982. *Godìna klasičnoï muziki.* “Umans'ka zorâ”. 31 grudnâ [Мельниченко М. 1982. *Година класичної музики.* “Уманська зоря”. 31 грудня].

- Mel'ničenko M. 1980. *Naši gosti – hudožniki z Čerkas*. “Umans'ka zorâ”. 29 žovtnâ [Мельниченко М. 1980. *Наші гості – художники з Черкас*. “Уманська зоря”. 29 жовтня].
- Mel'ničenko M. 1988. *Hudožniki pro vijnu. Notatki z vistavki u kartinnij galerei*. “Umans'ka zorâ”. 2 [Мельниченко М. 1988. *Художники про війну. Нотатки з виставки у картинній галереї*. “Уманська зоря”. 28 травня].
- Padalka S. V. 1989. *V im`â miru*. “Umans'ka zorâ”. 10 červnâ [Падалка С. В. 1989. *В ім'я миру*. “Уманська зоря”. 10 червня].
- Padalka S. 1987. *Skul'pturni tvori galerei*. “Umans'ka zorâ”. 31 sičnâ [Падалка С. 1987. *Скульптурні твори галереї*. “Уманська зоря”. 31 січня].
- Porova T. 1981. *Grafika hudožnika internacionalista*. “Umans'ka zorâ”. 3 žovtnâ [Попова Т. 1981. *Графіка художника інтернаціоналіста*. “Уманська зоря”. 3 жовтня].
- Porova T. 1985. *Do 40-riččâ Velikoi Peremogi*. “Umans'ka zorâ”. 20 kvitnâ [Попова Т. 1985. *До 40-річчя Великої Перемоги*. “Уманська зоря”. 20 квітня].
- Porova T. 1981. *Narodna tvorčist' Umanšini*. “Umans'ka zorâ”. 1 travnâ [Попова Т. 1981. *Народна творчість Уманщини*. “Уманська зоря”. 1 травня].
- Porova T. 1982. *Obdarovanist'*. “Umans'ka zorâ”. 14 lipnâ [Попова Т. 1982. *Обдарованість*. “Уманська зоря”. 14 липня].
- Porova T. 1984. *Ukraïns'kij rušnik*. “Umans'ka zorâ”. 29 lûtogo [Попова Т. 1984. *Український рушник*. “Уманська зоря”. 29 лютого].
- Porova T. 1985. *Kompozicii, gobeleni, višivki...* “Umans'ka zorâ”. 2 bereznâ [Попова Т. 1985. *Композиції, gobeleni, вишивки...* “Уманська зоря”. 2 березня].
- Suhina M. 1976. *Vistavka fondiv*. “Umans'ka zorâ”. 5 červnâ [Сухина М. 1976. *Виставка фондів*. “Уманська зоря”. 5 червня].
- Suhina M. 1976. *Nezvičajne v zvičajnomu. Nova ekspoziciâ v kartinnij galerei*. “Umans'ka zorâ”. 1 veresnâ [Сухина М. 1976. *Незвичайне в звичайному. Нова експозиція в картинній галереї*. “Уманська зоря”. 1 вересня].
- «Ukraïna v kvadrati»... 2021. «Ukraïna v kvadrati»: *vistavka hudožnicî Katerini Rudakovoï*. “Umans'ka zorâ”. 12 bereznâ [«Україна в квадраті»... 2021. «Україна в квадраті»: *виставка художниці Катерини Рудакової*. “Уманська зоря”. 12 березня].
- Firman I. 1987. *Nove pro vidomu kartinu*. “Umans'ka zorâ”. 31 sičnâ [Фірман І. 1987. *Нове про відому картину*. “Уманська зоря”. 31 січня].
- Сimbrovs'ka L. 1987. *Volokitins'ka porcelâna*. “Umans'ka zorâ”. 31 sičnâ [Цимбровська Л. 1987. *Волокитинська порцеляна*. “Уманська зоря”. 31 січня].
- Сimbrovs'ka L. 1987. *Portreti ta pejzaži hudožnika G. G. Sokolovs'kogo*. “Umans'ka zorâ”. 18 veresnâ [Цимбровська Л. 1987. *Портрети та пейзажі художника Г. Г. Соколовського*. “Уманська зоря”. 18 вересня].
- Сimbrovs'ka L. 1987. *Hudožni virobi Indii*. “Umans'ka zorâ”. 9 veresnâ [Цимбровська Л. 1987. *Художні вироби Індії*. “Уманська зоря”. 9 вересня].

KOŚCIÓŁ WNEBOWZIĘCIA NAJŚWIĘTSZEJ MARIJ PANNY W HUMANIU:
ZASADY FUNKCJONOWANIA W LATACH 1967–2023

Streszczenie: Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Humanii ma długą historię, jednak jego baza źródłowa wciąż wymaga jeszcze uzupełnienia. Celem niniejszego artykułu jest usystematyzowanie informacji na temat użytkowania kościoła od czasów jego renowacji do dzisiaj, co z pewnością pomoże zrozumieć kwestię możliwości jego ostatecznego powrotu do rzymskokatolickiej wspólnoty Humania. Przygotowując artykuł,

autorzy kierowali się zasadami historyzmu, obiektywizmu oraz pluralizmu. Wnioski: zebrany i usystematyzowany w artykule materiał daje wyobrażenie o specyfice użytkowania budynku kościoła Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w czasach sowieckich i okresie przywracania niepodległości Ukrainy, co uzupełnia jego historię i przyczynia się do zrozumienia sytuacji jego powrotu do katolików Humania.

Słowa kluczowe: Humań, kościół w Humaniu, galeria sztuki w Humaniu, wspólnota religijna, katolicy w Humaniu, muzeum historii lokalnej w Humaniu.

КОСТЕЛ УСПІННЯ ПРЕСВЯТОЇ ДІВИ МАРІЇ В УМАНІ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ У 1967–2023 РОКАХ

Анотація: Костел Успіня Пресвятої Діви Марії в Умані має тривалу історію, але його джерельна база ще потребує доповнення. Метою статті є систематизація інформації про використання костелу після його реставрації до сьогодення, що сприятиме розумінню питання про можливості остаточного повернення його римо-католицькій громаді Умані. При підготовці статті автори дотримувалися принципів історизму, об'єктивності, плюралізму. Висновки: зібраний та систематизований у статті матеріал складає уявлення про особливість використання будівлі Успенського костелу у радянський час та добу відновлення незалежності України, що доповнює його історію та сприяє розумінню ситуації з поверненням його католикам Умані.

Ключові слова: Умань, Уманський костел, Уманська картинна галерея, релігійна громада, римо-католики в Умані, Уманський краєзнавчий музей.

